

ФІНАНСОВИЙ ОБЛІК ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Розглянуто сучасний стан та перспективи розвитку систем електронних грошей в Україні, проаналізовано вітчизняне і зарубіжне нормативно-правове забезпечення та методичні підходи до фінансового обліку електронних грошей. Теоретично обґрунтовано й розроблено практичні рекомендації щодо вдосконалення організації та методики фінансового обліку електронних грошей.

Ключові слова: електронні гроші, електронний платіжний засіб, електронний гаманець, емітент, Інтернет-гроші, інтерактивна торгівля.

Постановка проблеми. Розвиток економічних відносин супроводжується виникненням нових форм розрахунків між суб'єктами економічних відносин. Позитивна динаміка збільшення Інтернет-аудиторії, розвиток та наростання темпів інтерактивної торгівлі спричиняють появу нових можливостей для ведення бізнесу – розраховуватися за поставлені товари, виконані роботи та надані послуги електронними грошима. Електронні гроші є новим інструментом розрахунків. У зв'язку з цим актуальним стає дослідження питання фінансового обліку електронних грошей в системі управління фінансовими ресурсами підприємства.

Стан дослідження. Сьогодні найбільш поширеною формою розрахунків є безготівкова. Розвиток безготівкових розрахунків і особливості їх бухгалтерського обліку досліджували такі учені: Н. В. Агафонова, С. В. Анурєєв, Ф. Ф. Єфімова, Л. Г. Єфімова, Т. В. Кириченко, А. Т. Левандовський, Б. М. Нурумбетов, Л. А. Рибіна, Т. А. Семенцова, З. Л. Соїна, А. В. Чередніченко, О. А. Шевчук, Д. Блейк, Ф. Вуд, Е. Бригхем, Глен А. Уэлш, М. Дубер, Дзніел Г. Шортів, Дж. Євгеніус, С. Феленштейн, В. Звасс. Питання порядку здійснення і бухгалтерського обліку окремих форм безготівкових розрахунків розглядали в працях такі науковці, як А. В. Амелін, А. Ю. Большакова, Л. М. Гаврилівський, Н. В. Дубенко, С. З. Мошенський, С. П. Поліщук. Економічну сутність електронних грошей розглядають П. Ю. Грицюк, О. С. Олексюк, О. В. Мостіпака, В. Кравчук.

Особливостям організації обліку в Інтернет-магазинах, специфіці методики обліку розрахунків електронними грошима присвятили свої наукові праці такі вітчизняні вчені, як Я. Кавторева, А. П. Сиротинська та О. П. Лесик, В. А. Туржанський, І. М. Вигівська, В. С. Сеймон.

Аналіз праць дослідників цього напрямку вказує на низку облікових проблем. А саме: є невизначеним порядок облікового відображення операцій з використанням специфічних платіжних інструментів (електронних грошей); потребує вирішення розробка первинного облікового забезпечення та методики розрахунків електронними грошима в інтерактивній торгівлі.

Дискусійність та актуальність цього напрямку дослідження й обумовили цільову спрямованість нашої статті. В межах цієї статті розглянемо питання сучасного стану та перспектив розвитку фінансового обліку електронних грошей.

Мета статті – визначення сутності електронних грошей як об'єкта обліку та дослідження особливостей фінансового обліку розрахунків електронними грошима в сучасних економічних умовах.

Виклад основних положень. У практиці господарських розрахунків все більшої популярності набувають не лише безготівкові розрахунки, але і така форма засобів платежу, як електронні гроші. Розвиток найсучаснішої форми грошей – електронної, призводить до того, що гроші втрачають предметно-речову форму і змінюються на інформаційний ресурс, стають віртуальною реальністю, створеною за допомогою технологічних засобів [1, с. 197–198].

Визначення терміну «електронні гроші» у вітчизняній фінансовій практиці є в Постанові НБУ № 481 «Положення про електронні гроші», згідно з якою останні – «це одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими, крім емітента, особами і є грошовим зобов'язанням емітента» [2]. Водночас зазначається, що електронні гроші можуть бути виражені лише в гривневому еквіваленті.

Електронні гроші (Electronic money) або електронні методи платежу (new electronic payments methods) – це різні платіжні механізми, створені в цілях здійснення поточних розрахунків споживачами товарів і послуг [3].

Більш повне визначення електронних грошей дає Європейський центральний банк, згідно з яким під терміном «електронні гроші» розуміють грошову вартість, що зберігається в електронному вигляді на технічному пристрої. Електронні гроші в Директиві 2000/46/ЄС розглядаються як замітник монет і банкнот, в основному призначений

для здійснення платежів в обмежених сумах, і визначаються як грошова вартість, що є вимогою до емітента, яка: зберігається на електронному пристрої; емітується під час отримання грошей на суму, не меншу, ніж емітована грошова вартість; приймається як засіб платежу особами, іншими, ніж емітент [4, с. 22].

За висновком директора Української фінансово-банківської школи М. І. Савлука [5], «електронні гроші» не є аналогом готівки або третьою самостійною формою грошей, а є високотехнологічним аналогом депозитних грошей, які в перспективі повинні замінити чек.

Розвиток електронних грошей – це вдосконалення механізму зберігання, руху і функціонування депозитних грошей. Водночас ним [5] наголошено, що в науковій економічній літературі існують протилежні думки із цього приводу. Виникнення електронних грошей обумовлене:

1) розвитком інформаційних і криптографічних технологій, які дали змогу зберігати на технічних пристроях грошову вартість і передавати її;

2) потребами систем електронної торгівлі, яким необхідний інструмент для здійснення беззбиткових мікроплатежів.

Отже, можна констатувати, що електронні гроші є грошовими зобов'язаннями емітента в електронному вигляді та зберігаються на електронному пристрої утримувача. У системах, які здійснюють розрахунки електронними грошима, банківські рахунки використовуються тільки у процесі введення і виведення грошей з системи: зарахування грошей на рахунок емітента під час емісії електронних грошей і списання грошей з рахунку емітента у разі пред'явлення електронних грошей для погашення.

Електронні гроші зазвичай розділяють на два типи: на базі смарт-карт та на базі мереж. І перша, і друга група розділяються на анонімні (неперсоніфіковані) системи, в яких дозволяється проводити операції без ідентифікації користувача, й неанонімні (персоніфіковані) системи, що вимагають обов'язкової ідентифікації користувача [6; 7].

Електронні гроші (Інтернет-гроші) – це фактично електронний еквівалент звичайних грошей, які використовуються під час розрахунків між покупцем і продавцем в Інтернет-магазинах.

З технічного погляду електронні гроші – це електронний запис про певний обсяг вартості, який захищений відповідними криптографічними алгоритмами.

З юридичного погляду електронні гроші є грошовим зобов'язанням емітента, який повинен обміняти їх на традиційні гроші за вимогою пред'явника [8].

Не слід ототожнювати електронні гроші з безготівковими грошима, оскільки електронні гроші, як неперсоніфікований платіжний продукт, можуть мати окремий обіг, відмінний від банківського обігу грошей, однак можуть і обертатися в банківських платіжних системах.

Електронні гроші мають низку переваг перед готівкою [7]:

- чудова подільність – під час проведення платежу не виникає необхідність здачі;

- висока портативність – величина суми не пов’язана з габаритними або ваговими розмірами грошей, як із готівкою;

- низька вартість емісії електронних грошей – не треба чеканити монети й друкувати банкноти, використовувати метал, папір, фарбу тощо;

- зниження впливу людського фактора, оскільки момент платежу фіксується електронними системами;

- відкритість розрахунків (за проведення платежів через фіскалізований еквайринговий устрій торговцеві неможливо приховати кошти від оподаткування);

- відсутність витрат на упакування, перевезення й організацію спеціальних сховищ для електронних грошей;

- збереженість унікальних властивостей – електронні гроші не втрачають своїх якостей із часом;

- ідеальна якісна однорідність – окремі екземпляри електронних грошей не мають унікальних властивостей;

- безпека – захищеність від розкрадання, підробки, зміни номіналу тощо.

У листі від 26 червня 2014 р. № 25-109/33434 НБУ розглянув питання: використання електронних грошей суб’єктами господарювання; використання електронних грошей, правила яких не узгоджені з НБУ; приймання електронних грошей суб’єктами господарювання як оплати за товари, роботи, послуги [9].

Особливості випуску електронних грошей і здійснення операцій із ними встановлені ст. 15 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 5 квітня 2001 р. № 2346 та Положенням про електронні гроші в Україні, затвердженим постановою Правління НБУ від 4 листопада 2010 р. № 481 [2]. Згідно з вимогами цих документів суб’єкт господарювання може бути користувачем електронних грошей і приймати електронні гроші як оплату за товари, роботи, послуги. Для користувачів встановлені обмеження щодо суми електронних грошей на електронному пристрої, що перебуває у розпорядженні користувача: для поповнених електронних пристроїв сума не повинна перевищувати 8000 гривень, для непоповнених електронних

пристроїв ця сума не повинна перевищувати 2000 гривень [п. 2.4, 2]. Для торговців (суб'єктів господарювання), які приймають від користувачів електронні гроші як оплату за товари, роботи, послуги, Законом та Положенням не встановлено обмежень щодо суми електронних грошей, яка може перебувати на електронному пристрої. Тому, коли суб'єкт господарювання має намір одночасно бути торговцем і користувачем, банкомітент має розділити функції цього суб'єкта господарювання та відкрити йому окремі облікові записи (електронні гаманці): як торговцю (для приймання електронних грошей від користувачів як оплати за товари, роботи, послуги) та як користувачу (для купівлі електронних грошей і здійснення оплати господарських, виробничих потреб з урахуванням обмежень, установлених Законом та Положенням).

Сьогодні українці можуть продавати та купувати товари, переказувати кошти за допомогою таких систем, як WebMoney, «Яндекс. Деньги», RBK Money, E-Gold, LiqPay, Z-Payment, Paypal, Liberty Reserve, Moneybookers тощо [9]. Такий розвиток ринку електронних грошей є свідченням еволюції вітчизняного бізнесу, його поступового наближення до світових стандартів. Але широкому застосуванню електронних платіжних засобів в Україні перешкоджають певні труднощі. По-перше, це правове регулювання, яке не встигає за стрімким розвитком відносин у цій сфері, та законність обігу електронних платіжних засобів в Україні.

Суб'єкти, які здійснюють операції з електронними грошима (емітент електронних грошей, оператор, агенти, торговці та користувачі), мають право їх здійснювати лише за правилами, узгодженими з Нацбанком. Водночас Нацбанк не узгодив правила використання електронних грошей WebMoney Transfer, Інтернет. Гроші, VkrMoney, RBKMoney, Яндекс. Гроші, QJWI, E-gold. Отримані від користувачів електронні гроші торговець має право: обміняти на безготівкові кошти в агента з розрахунків або пред'явити до погашення емітенту в обмін на безготівкові кошти [9].

Згідно з останніми змінами до Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій та Інструкції про його застосування введено субрахунок 335 «Електронні гроші, номіновані в національній валюті» (зі змінами від 27 червня 2013 р.), на якому відображаються операції з електронними грошима.

У бухгалтерському обліку поповнення платіжної або мобільної старт-картки (електронного гаманця) з поточного рахунку відображається записом:

Дебет 335 «Електронні гроші, номіновані в національній валюті»

Кредит 311 «Поточні рахунки в національній валюті».

За поповнення платіжної картки стягується комісія:

Дебет 92 «Адміністративні витрати»

Кредит 333 «Грошові кошти в дорозі в національній валюті».

Оплата товарів за допомогою електронного гаманця з платіжної картки здійснюється підзвітною особою:

Дебет 372 «Розрахунки з підзвітними особами»

Кредит 335 «Електронні гроші, номіновані в національній валюті».

У разі безпосереднього придбання товару картою з використанням електронних грошей застосовується субрахунок 372, а використання субрахунка 335 суттєво обмежена, оскільки згідно з Інструкцією про застосування Плану рахунків рахунки 30, 31, 33 не кореспондують з рахунками класу 2, рахунок 33 не кореспондує з рахунком 64, щоб відобразити ПДВ чи сплату податків [10].

З погляду фінансового обліку субрахунок 335 використовується для відображення інформації про електронні гроші як такі, що записані, тобто зберігаються на електронному платіжному засобі та використовуються суб'єктом господарювання в обмін на безготівкові кошти та лише для розрахунків за товари в електронному вигляді [10].

Приклад 1. На електронний гаманець продавця надійшли електронні гроші (ЕГ) в розмірі 1000 одиниць. Продавець відвантажує товар Покупцю. Після чого Продавець пред'являє ЕГ в розмірі 1000 одиниць Банку-емітенту до погашення та отримує на свій поточний рахунок безготівкові кошти, за вирахуванням комісії Банку (в нашому прикладі комісія банку становить 5% – 50,00 грн.), в сумі 950,00 грн. (табл. 1).

Таблиця 1

Відображення у фінансовому обліку розрахунків електронними грошима після відвантаження товару Продавцем

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків і сума			
		дебет	кредит	сума, грн	ЕГ, од.
1	2	3	4	5	6
1.	На електронний гаманець Продавця надійшли електронні гроші від Покупця за товар	335	681	–	1000,00
2.	Відвантажено товар Покупцю	361	702	1000,00	–
3.	Нараховано зобов'язання з ПДВ	643	641	166,7	–
4.	Відображення розрахунків за податковим зобов'язанням з ПДВ	702	643	166,7	–
5.	Списано товар зі складу Продавця (умовно собівартість товару)	902	281	700,00	–

Продовження таблиці 1					
1	2	3	4	5	6
6.	Продавець подав заявку Банку-емітенту на погашення електронних грошей (переказав електронні гроші зі свого електронного гаманця на гаманець Банка-емітента)	377	335	–	1000,00
7.	На поточний рахунок Продавця від Банку-емітента надійшли гроші відповідно до заявленої суми за вирахуванням комісійної винагороди банку-емітента у розмірі 5%	311	377	950,00	–
8.	Комісійну винагороду у розмірі 5% за погашення електронних грошей віднесено до витрат Продавця	92	685	50,00	–
9.	Проведено взаємозалік заборгованостей	685	377	50,00	–
10.	Списано на фінансовий результат дохід від реалізації товару	702	791	833,3	–
11.	Списано на фінансовий результат собівартість реалізованих товарів	791	902	700,00	–
12.	Списано на фінансові результати витрати з комісійної винагороди	791	92	50,00	–

Приклад 2. У разі, якщо погашення ЕГ відбулось раніше за відвантаження товару, то в момент отримання грошей на поточний рахунок Продавця, операції слід відображати як передоплату за товар, який ще не відвантажено Покупцю.

Таблиця 2

Відображення у фінансовому обліку розрахунків електронними грошима перед відвантаженням товару Продавцем

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків і сума			
		дебет	кредит	сума, грн	ЕГ, од.
1	2	3	4	5	6
1.	На електронний гаманець Продавця надійшли електронні гроші від Покупця за товар	335	361	–	1000,00
2.	Продавець подав заявку банку-емітенту на погашення електронних грошей (переказав електронні гроші зі свого електронного гаманця на гаманець банку-емітента)	377	335	–	1000,00

Продовження таблиці 2

1	2	3	4	5	6
3.	На поточний рахунок Продавця від Банку-емітента надійшли грошові кошти відповідно до заявленої суми за вирахуванням комісійної винагороди Банку-емітента у розмірі 5%	311	377	950,00	–
4.	Комісійна винагорода у розмірі 5% за погашення електронних грошей зарахована до витрат Продавця на реалізацію товару	92	685	50,00	–
5.	Проведено взаємозалік заборгованостей	685	377	50,00	–
6.	Нараховано податкові зобов'язання з ПДВ в сумі передоплати	643	641	166,7	–
7.	Відвантажено товар Покупцю	361	702	1000,00	–
8.	Відображення розрахунків по податковим зобов'язанням з ПДВ	702	643	166,7	–
9.	Списано товар зі складу Торговця (умовно собівартість товару)	902	281	700,00	–
10.	Списано на фінансовий результат дохід від реалізації товару	702	791	833,3	–
11.	Списано на фінансовий результат витрати з комісійної винагороди	791	92	50,00	–
12.	Списано на фінансові результати собівартість товару	791	902	700,00	–

Ю. О. Оліфірова та К. А. Ягмур [7] пропонують вести облік електронних грошей на відокремленому субрахунку 315 до рахунка 31 «Рахунки у банках».

Електронні гроші слід відрізнити від таких засобів платежу, як дисконтні карти, подарункові картки, електронні квитки для проїзду в транспорті, які приймаються для оплати винятково їхніми емітентами. Використання такого платіжного інструмента не означає здійснення нового платежу. Реальний платіж здійснюється в момент купівлі або поповнення такої карти. Її використання не спричиняє нових грошових потоків і є простим обміном інформації про спожиті товари або послуги [3].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Прагнення України до євроінтеграції обумовлює необхідність узгодження вітчизняного законодавства із законодавством ЄС у сфері розрахунків. Відповідно виникає необхідність втручання регулюючих органів

з метою контролю емісії електронних грошей і зменшення ризиків учасників небанківських платіжних систем, що, своєю чергою, важливо для забезпечення стійкості фінансової системи і захисту інтересів користувачів [7].

Щодо обліку електронних грошей, то доцільно удосконалити нормативне регулювання фінансового обліку операцій з їх використанням. Для цього пропонуємо виокремити рахунок 336 «Електронні гроші, номіновані в іноземній валюті», що забезпечить відображення в системі фінансового обліку інформації про електронні гроші в іноземній валюті. У положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку слід нормативно прописати і закріпити питання облікового відображення виокремлення електронних грошей з платіжної системи і їх переведення в готівку або у безготівкові кошти.

Також слід врегулювати обліковий аспект конвертації електронних грошей в національну й іноземну валюту. В процесі здійснення таких операцій виникають витрати підприємства у зв'язку з виведенням грошей з платіжної системи, а у разі операцій з електронними грошима, емітованими в іноземній валюті, – під час здійснення обміну іноземної електронної валюти в національну [1].

Усі ці питання мають бути врегульовані на законодавчому рівні, оскільки від цього залежить процес управління фінансовими ресурсами на підприємстві, що, своєю чергою, впливає на платіжну дисципліну, своєчасні розрахунки з контрагентами і платоспроможність підприємства загалом.

1. Вигівська І. М. Електронні гроші в системі управління фінансовими ресурсами підприємства: облікові аспекти / І. М. Вигівська, В. С. Сеймон // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. – 2014. – Вип. 3 (44). – С. 173–175.

2. Про електронні гроші в Україні: Положення НБУ від 4 листопада 2010 р. № 481 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

3. Кравчук В. Електронні гроші в Україні: аналітичний звіт / В. Кравчук, Д. Науменко, А. Глибовець. – К.: Альфа-ППК, 2012. – 64 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ier.com.ua/files/publications/Books/2012/3_Electronic_Money/E-money_report_APPROVED_2012-10-02_RED2.pdf>

4. Про діяльність у сфері електронних грошей і пруденціальний нагляд над інститутами, що займаються цією діяльністю: Директива Європейського Союзу № 46 / Європейський парламент і рада Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/>

5. Савлук М. И. Электронные деньги: сущность и сравнительный анализ качественных характеристик / М. И. Савлук // Вестник Национального банка Украины. – 2004. – № 11. – С. 13–14.

6. Олексюк О. С. Електронні гроші та віртуальні банки: інформаційний контекст / О. С. Олексюк, О. В. Мостіпака // Інноваційна економіка. – 2013. – № 2. – С. 198–202.

7. Оліфірова Ю. О. Облік витрат та розрахунків в інтерактивній торгівлі: організація та методика / Ю. О. Оліфірова, К. А. Ягмур // Вісник ДонНУЕТ. – 2013. – Вип. № 3 (59). – С. 154–162.

8. Грицюк П. Ю. Електронні гроші – нове досягнення криптографії та інформаційних технологій / П. Ю. Грицюк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23. 1 – С. 339–347.

9. Щодо використання електронних грошей суб'єктами господарювання: Лист НБУ від 26 червня 2014 р. № 25-109/33434 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

10. Шпирко О. М. Електронні гроші як об'єкт бухгалтерського обліку підприємства / О. М. Шпирко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. – 2014. – Вип. 1 (42). – С. 197–200.

Воляник Г. М., Мороз В. П. Финансовый учет электронных денег: современное состояние и перспективы развития

Рассмотрено современное состояние и перспективы развития систем электронных денег в Украине, проанализированы отечественное и зарубежное нормативно-правовое обеспечение и методические подходы к финансовому учету электронных денег. Теоретически обоснованы и разработаны практические рекомендации по совершенствованию организации и методике финансового учета электронных денег.

Ключевые слова: *электронные деньги, электронное платежное средство, электронный кошелек, эмитент, Интернет-деньги, интерактивная торговля.*

Volianyk G. M., Moroz V. P. Electronic Money Financial Accounting: Current State and Development Outlook

The article considers the current state and development outlook of electronic money systems in Ukraine. In particular, it has been found out that development of the electronic form of money, which is the most modern one, leads to a situation where money loses its physical form and is transformed into an information resource, becomes a virtual reality created with the help of technological devices.

The results of an analysis of national and foreign regulatory and legal framework show that national legislation lags behind the fast development of relations in the area of circulation of electronic payment instruments in Ukraine. Entities performing transactions with electronic money (issuer of electronic money, operator, agents, traders and users) may carry them out only according to the rules approved by the National Bank of Ukraine. At the same time, the National Bank of Ukraine has not approved the rules of using electronic money of WebMoney Transfer, Internet. Money, VkrMoney, RBKMoney, Yandex. Money, QJWI, E-gold.

Evaluation of the existing methodological approaches to electronic money financial accounting makes it possible to state that, from the financial accounting perspective, subaccount 335 is used to reflect information about electronic money that is deemed recorded, i. e. stored in an electronic payment medium and used by

an economic entity in exchange for non-cash resources and only for electronic payments for goods.

The article theoretically justifies and develops practical recommendations for improvement of the organization and methods of electronic money financial accounting, in particular, regulation of financial accounting for transactions with their use should be improved. For this purpose, we suggest creating separate account 336 «Electronic money denominated in foreign currencies», which will show information about electronic money in foreign currencies in the financial accounting system; the accounting aspect of electronic money conversion into national and foreign currencies should be regulated as well.

Key words: *electronic money, electronic payment instrument, electronic purse, issuer, Internet money, interactive trade.*

Стаття надійшла 27 квітня 2015 р.